

4. Гінда В. В, Освіта в роки німецької окупації у генеральному окрузі «Житомир» (1941-1944 рр.): авторефер. дис. на здобуття наук. ступ. канд. істор. наук: 07.00.01 / В.В. Гінда. - Черкаси, 2007. - 20 с

5. Мюллер Н. Вермахт и оккупация (1941-1944). О роли Вермахта и его руководящих органов в осуществлении оккупационного режима на советской территории. - М., 1974. - С. 100.

Наталія Єфимчук
(м. Житомир)

ЖИТЛОВІ УМОВИ СІЛЬСЬКИХ МЕШКАНЦІВ ЖИТОМИРЩИНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Однією з найболючіших проблем, яка постала після переможного закінчення війни, була гостра нестача житла. Без сумніву, найбільших збитків житловому фонду українського села завдала нацистська окупація. Серед причин нищення окупантами селянського житла були: «непоко́ра місцевого населення внаслідок пограбувань та насилля, невиконання розпоряджень окупаційної влади, несплата податків та обов'язкових поставок сільгосппродукції, ухилення від виконання трудової повинності та від виїзду на роботу до Німеччини, надходження інформації про невдачі на фронті» [7, с 139].

Для відновлення та будівництва нових житлових приміщень на Житомирщині майже в «кожному колгоспі створювалася будівельна база та організовувалися будівельні бригади» [8, с 11]. Наприклад, у Городницькому районі в 1947 р. було «організовано 40 будівельних бригад, навчено теслярській справі понад 200 чол. Застосувавши швидкісні методи будівництва, за час, що минув після визволення, їм вдалося відбудувати 1226 хат колгоспників з 1884, що були зруйновані. Трудящі району відбудували 110 колгоспних будівель, 33 школи, 6 клубів, 5 дитячих садків і ясел» [4]. В першу чергу житлом забезпечувалися інваліди війни, сім'ї військовослужбовців, партизанів та найбільш постраждалих від нацистської окупації.

Нові будинки, куди вселялися сільські жителі, були схожими на однокімнатні мазанки з дахом, вкриті соломою або очеретом, вузькими маленькими вікнами, глиняною долівкою і піччю в кутку. Площа такого житла лише інколи перевищувала 20 м². Однак і такому житлу селяни були раді.

Надзвичайно повільними темпами розгорталось будівництво індивідуального житла. Такі матеріали, як шифер, або черепицю придбати було практично неможливо, а масштаби повоєнних проблем у сфері житлового будівництва на селі чимраз зростали. Селяни змушені були самотужки, без підтримки держави, за допомогою сусідів та родичів, будувати невеличкі будинки. В результаті протягом «1946-

1950 рр. в українському селі було побудовано 650,6 тис. хат, а планувалося 1,2 млн.» [6, с. 385], тобто план житлового будівництва на селі було виконано лише на половину.

Зважаючи на величезні труднощі у відбудові зруйнованої економіки та деякого покращення повоєнного життєвого рівня, десятки сотень селянських сімей як Житомирщини, так і інших областей України вимушені були й надалі мешкати тривалий час у малоприсосованих виробничих приміщеннях та землянках. Так, станом на 1 березня 1949 р., значна частина «сільського населення та колгоспників - 51 тис. продовжували проживати на чужій житловій площі, або ж в саморобних землянках - 48,7 тис.» [5, с 10], які були невеликими за розмірами та обмежували житловий простір мешканців. «Загальна площа однієї землянки дорівнювала 14,0-15,0 м²; площа, що припадала на одну проживаючу особу - 3,1 м²; висота середня - 2,2 м, мінімальна 1,5 м, що в основному становило на одного проживаючого 7 м². Землянки на 1,0-1,5 м і більше були заглиблені в землю, мали недостатнє освітлення; у 87% із них була підвищена вологість» [7, с 151]. Наприклад, в Луганському районі Житомирської області у 1949 р. «25 сімей колгоспників проживали в землянках, з яких основна кількість була в колгоспах імені Ворошилова села Жеревці - 11 землянок та в колгоспі «Переможець» села Зарічка - 9 землянок» [1, арк. 214].

Сільське населення Житомирської області, що проживало поблизу залізничних станцій, оселялося у «кузовах вагонів та інших непристосованих для житла помешканнях» [2, арк. 87]. Місцева влада, з метою якнайшвидшої ліквідації землянок як на залізницях, так і на території всієї області, намагалася вирішити житлове питання цієї категорії місцевих мешканців. Однак в перші повоєнні роки відбудова та нове житлове будівництво давалося вкрай важко через нестачу потрібної кількості коштів, робочих рук та належної діяльності відповідальних осіб.

Найбільше сімей, що проживали в землянках нараховувалося в «Городницькому районі - 249, або 965 чол., Словечанському - 120, або 550 чол., Олевському - 112, або 531 чол., Радомишльському - 83, або 205 чол., Лугинському - 71, або 325 чол., Баранівському - 34, або 122 чол., Червоноармійському - 27, або 126 чол., Бердичівському - 21, або 76 чол., Брусилівському - 14, або 44 чол., Янушпільському - 13, або 41 чол., Малинському - 12, або 43 чол. та Попільнянському - 10, або 34 чол.» [3, арк. 154]. Загалом у зазначених 12 районах Житомирської області майже 25% сімей не мали даху над головою.

Отже, попри значні успіхи у сфері відбудови та будівництва житлових будинків для селян, є всі підстави вважати, що програма післявоєнної відбудови сільського житлового фонду, яка була складовою частиною змісту четвертого п'ятирічного плану 1946-1950

рр., «повністю не була виконана як за кількісними, так і за якісними показниками. Значна частина селян регіону в цей період ще не мала власного, а більшість з них - якісно облаштованого житла» [8, с 12]. Поліпшення ситуації в сільському житловому будівництві дещо поліпшилася після вересневого (1953 р.) Пленуму ЦК КПРС, який зменшив податковий тиск на колгоспне селянство.

Література:

1. ДАЖО - ф. 559, оп. 4, спр. 37. - 370 арк.
2. ДАЖО - ф. 1150, оп. 2, спр. 141. - 195 арк.
3. ДАЖО-ф. 1150.ОП.2, спр. 241.-418арк.
4. Радянська Житомирщина. - 1947. -1 лютого. - № 26.
5. Даниленко В. М. Повсякденне життя українських селян у повоєнний період (1945-1953 рр.) / В. М. Даниленко // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: зб. наук, статей. - К.: Інститут історії України НАН України, 2005. - Вип. 9. - С 3-18 (505 с).
6. Історія українського селянства: Нариси в 2-х томах / [гол. редактор В. М. Литвин]. - К.: Наукова думка, 2006. - Т. 2. - 653 с.
7. Перехрест О. Г. Нищення житла в українському селі в період німецько-радянської війни 1941-1945 рр. / О. Г. Перехрест // Сторінки воєнної історії України: зб. наук, статей. - К., 2005 - Вип 9 - Ч.3. - С 137-156 (395 с).
8. Терещенко Т. В. Соціально-побутова сфера села центральних областей України в період відбудови (1943-1950 рр.): автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. іст. наук: спец 07.00.01 «Історія» / Т. В. Терещенко. - Черкаси, 2007. - 20 с